

Mollusken van de oude steen- en cementfabriek 'La Bonne Espérance' in Turnhout.

Jelle RONSMANS

jelle_ronsmans@msn.com

Deelnemers: Gilbert Loos & Jef Mangelschots (Natuurpunt), Marc Hansen (Koninklijke Belgische Vereniging voor Conchyliologie, KonBVC)

Inleiding: Dit artikel bundelt de gegevens van een onderzoek naar slakken in het vleermuizenreservaat 'La Bonne Espérance' in Turnhout (Figuur 1). Natuurpunt kocht met de steun van de stad Turnhout in 2010 en 2011 de oude steen- en cementfabriek 'La Bonne Espérance'. Door omstandigheden vormt het gebied ook een geschikte leefomgeving voor slakken (Gastropoda).

Figuur 1: Vleermuizenreservaat 'La Bonne Espérance' in Turnhout

Mollusken of weekdieren (stam) kennen een grote verscheidenheid aan vormen en zijn onderverdeeld in acht klassen, waarvan de bekendste de slakken (Gastropoda), de tweekleppigen (Bivalvia) en de inktvissen (Cephalopoda) zijn. Slakken worden door niet veel mensen bestudeerd, waardoor het ons interessant leek dit gebied eens te inventariseren. Met 4 personen onderzochten we het gebied grondig en namen stalen mee van verschillende plaatsen. Enkele van de bodemstalen werden ter plaatse uitgezocht; de overige werden meegenomen naar huis voor verdere verwerking. Naast het landhabitat werden ook enkele waters binnen het gebied onderzocht. In totaal zijn er 35 soorten gevonden. Dit is een mooi aantal voor het gebied. Hoogstwaarschijnlijk zullen er nog meerdere soorten aanwezig zijn, omdat we tijdens onze excursie er allicht een aantal over het hoofd gezien

hebben. Naar schatting zouden er ongeveer 45 soorten kunnen voorkomen.

Het situeringsgebied van 'La Bonne Espérance': 'La Bonne Espérance' is de naam van één van de oude cement- en steenfabrieken, gelegen aan het kanaal Dessel-Schoten, op de grens van de gemeenten Oud-Turnhout en Turnhout. De fabriek werd in 1900 opgericht, maar ging na 33 jaar alweer dicht, door de vooroorlogse economische crisis. De oude steenovens zijn na de sluiting een geschikte overwinteringsplaats geworden van verschillende soorten vleermuizen. Daarom hebben Natuurpunt en de stad Turnhout dit gebied enkele jaren geleden onder hun hoede genomen. Het gebied werd voor het grote publiek verboden terrein zodat de vleermuizen er in alle rust hun winterslaap kunnen houden. In de paarperiode (september-oktober) komen vleermuizen uit de hele regio naar deze site. De mannetjes komen dan hier de vrouwtjes opzoeken. Het vleermuizenreservaat is gelegen aan de Riststraat 20 in Turnhout (Figuur 2).

Figuur 2: Natuurreservaat 'La Bonne Espérance' in Turnhout (Kaart Google Earth)

'La Bonne Espérance' is een gebied dat de kans kreeg zich te ontwikkelen tot een zeer interessant gebied. Het is daarom één van de redenen dat we een hoge biodiversiteit vinden, wat steeds minder vaak voorkomt. Natuurlijk zijn er nog andere factoren die zorgen voor de grote diversiteit (kalk, oude muren, voedingsrijke strooisellaag, vochtig en schaduw), maar deze factoren blijven enkel behouden dankzij de bescherming van Natuurpunt.

Naast vleermuizen leven er ook nog vele andere soorten dieren en planten. Door de grote hoeveelheid kalk in de bodem, afkomstig van de fabriek, vinden we in het gebied een zeer speciale fauna en flora die je normaal enkel vindt in kalkrijke gebieden. Tussen deze organismen zitten er ook enkele zeldzamere soorten en dit vooral bij de planten en paddenstoelen.

Waarom is dit een interessant gebied?: ‘La Bonne Espérance’ is zo interessant omwille van de aangevoerde kalk. In de Kempen vinden we van nature zurige zandbodems, niet zo ideaal voor slakken dus. Een gemiddeld loofbos in de Kempen herbergt wat meer soorten aangezien er een dikke voedsellaag aanwezig is. Deze voedsellaag wordt aangereikt door de bladeren van de bomen en kadavers. Slakken en andere bodemorganismen gebruiken deze bladeren als voedselbron. Ze zetten deze dan om naar humus, wat bomen opnieuw kunnen gebruiken. Omwille van de lage concentraties aan kalk zal het aantal individuen/ oppervlakte lager liggen dan in de meer kalkrijke gebieden. In het onderzochte gebied zien we iets heel anders t.o.v. omliggende gebieden uit de Kempen. Hier vinden we een relatieve hoge soortendiversiteit en grote aantallen (van sommige soorten). Het is vooral dankzij de hoge kalkconcentraties dat ‘La Bonne Espérance’ een zo goed slakkengebied is.

Methode tijdens de excursie ‘land –en zoetwatermollusken’: De slakkeninventarisatie vond plaats op 14 juli 2014. De bedoeling was om na te gaan welke soorten er te vinden zijn in het gebied om later te vergelijken met de historische gegevens van de streek (De Wilde J.J., Marquet R. & Van Goethem J.L., 1986). In de voormiddag kregen we een interessante rondleiding van Luc Swerts. Zo kregen we een mooi overzicht van het gebied. De volgende fase was het verzamelen van materiaal. Er werd op verschillende plekken bemonsterd. Hiervoor werden verschillende inventarisatiemethoden gebruikt. Grotere soorten (+5 mm) werden met het blote oog gezocht onder stenen, op boomstammen, dood hout en in het strooisel. Voor de kleinere soorten (2 - 5 mm) is een andere techniek nodig. Het nemen van bodemstalen houdt in dat op verschillende plekken wat strooisel mee naar huis genomen wordt. Het is belangrijk om verschillende plekken te bemonsteren zoals het strooisel onder dood hout, aan de voet van een boom en aan het einde van erosiekanaaltjes, die ontstaan zijn door de regen. Lege slakkenhuisjes worden met het water meegeleurd en dan vervolgens samen ergens afgezet.

Figuur 3: bemonsteringsmateriaal

Eens het materiaal verzameld (Figuur 3) begint het uitzoeken. Dit gebeurt door het meegenomen materiaal te drogen en te etiketteren. Nadien kan het droge materiaal gezeefd worden met gazen van verschillende grootte. De bodemstalen worden nauwkeurig uitgezocht d.m.v. een loep. Gevonden soorten worden apart geplaatst en geëtiketteerd.

In het gebied werd ook gezocht naar zoetwatermollusken. De twee waterputten werden bemonsterd d.m.v. een net. Ook hier werden grotere soorten op het zicht herkend en ter plekke benoemd en werd er bodemmateriaal meegenomen om de aanwezigheid van kleinere soorten te onderzoeken.

Een leuke ontdekking was de zeer grote populatie van de Grote clausillia (*Alinda biplicata biplicata* Montagu, 1803). Deze soort werd overal in grote aantallen levend gevonden. Naar schatting bevinden er zich in het gebied zeker 5.000 exemplaren van deze soort. Dit maakt dat deze populatie wel eens de grootste van Vlaanderen kan zijn.

Het voorkomen in volgende Tabel 1 is gebaseerd op het aantal exemplaren gevonden tijdens de excursie. De frequentie dient enkel als een vergelijkingsmechanisme om een idee te krijgen welke soorten meer gevonden werden en welke minder. Het kan dus goed zijn dat sommige soorten algemener of zeldzamer zijn dan hier gegeven wordt in de tabel.

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Frequentie van voorkomen in het gebied (*)	Levend/dood	Investeringsmethode : Bodemmateriaal (B)/ Ter Plaatse (TP)
Bruine blincklak	<i>Aegopinella nitida</i>	A	L	B + TP
Pompe dwergslak	<i>Carychium minimum</i>	VA	D	B
Slanke dwergslak	<i>Carychium tridentatum</i>	A	D	B
Blindslak	<i>Cochlicopa articulata</i>	VA	D	B
Slanke agasthorren	<i>Cochlicopa lubricella</i>	A	L	B
Gladde totslak	<i>Eucomadus fubus</i>	Z	D	B
Kelderslanslak	<i>Oxychilus cellarius</i>	G	L	B + TP
Zwitserse glanslak	<i>Oxychilus nauticus</i>	G	L	B
Dwergpuntje	<i>Pancreum pygmaeum</i>	G	D	B
Frasie jachtorenslak	<i>Valvata pulchella</i>	A	L	B + TP
Dwerghoofslak	<i>Vertigo pygmaea</i>	Z	D	B
Doorschijnende glanslak	<i>Vitrina pellucida</i>	G	L	B + TP
Boswegslak/gauwe weegslak	<i>Arion (Carmarion) spec.</i>	G	L	TP
Gewone barnsteenslak	<i>Succinea puvris</i>	G	L	TP
Stelslak	<i>Acanthinula aculeata</i>	Z	L	TP
Egelwegslak	<i>Arion intermedius</i>	G	L	TP
Gewone kristalslak	<i>Vitrina crystallina</i>	G	D	TP + B
Gewone weegslak	<i>Arion rufus</i>	G	L	TP
Gewone haarslak	<i>Trochulus hispida</i>	A	L	TP + B
Grote clausilia	<i>Alinda biplicata biplicata</i>	ZZA	L	TP + B
Spaanse weegslak	<i>Arion lusitanicus</i>	G	L	TP
Boerentomopje	<i>Discus rotundatus</i>	A	L	TP + B
Glanzeude agasthorren	<i>Cochlicopa lubrica</i>	A	L	TP + B
Gewone mincklak	<i>Cepaea nemoralis</i>	A	L	TP + B
Donkere blincklak	<i>Zonitoides nitida</i>	A	L	TP

Tabel 1: Slakkeninventaris – 25 soorten (dd 14/07/2014)

Legende: (*) Frequentie van voorkomen in het gebied:
ZZA = zeer algemeen, A = algemeen, VA = vrij algemeen,
G = gewoon, Z = zeldzaam

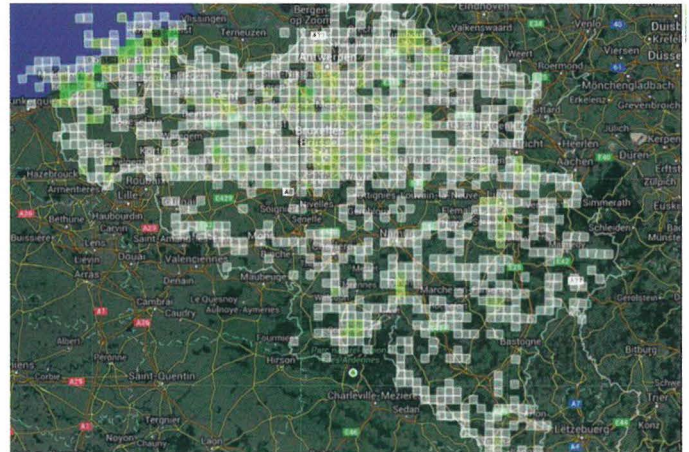
Er zijn op twee plaatsen watermonsters genomen: in het kanaal Dessel-Schoten en in twee vennetjes binnenin het gebied. De aantallen soorten zoetwatermollusken was zeer beperkt. Dit is te wijten aan de beperkte en weinig geschikte plaatsen. De 2 waterputten zijn niet verbonden met openbare waterlopen in de buurt.

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Voorkomen in het gebied*	Levend/dood	Vindplaats
Puntige blaashoren	<i>Physella acuta</i>	G	L	waterput
Erwtmossel onbekend	<i>Pisidium spec.</i>	Z	D	waterput
Vijverpluimdrager	<i>Valvata piscinalis</i>	Z	L	kanaal
Aziatische korfmossel	<i>Dreissena polymorpha</i>	A	L	kanaal
Driehoeksmossel	<i>Dreissena</i>	ZA	L	kanaal + put
Moeraspoelslak	<i>Stagnicola palustris</i>	ZA (juv)	L	waterput
Ronde beekmuts	<i>Ancylus fluviatilis</i>	Z	D	waterput
Platte pluimdrager	<i>Valvata cristata</i>	Z	D	Waterput
Traktorwielje	<i>Gyraulus crista</i>	Z	D	Waterput
Eeltslak	<i>Lithoglyphus naticoides</i>	Z	D	Kanaal

Tabel 2: Inventarisatie van zoetwatermollusken – 10 soorten (Kanaal Dessel-Schoten en 2 vennen)

Legende: Voorkomen in het gebied: ZZA = zeer algemeen, A = algemeen, VA = vrij algemeen, G = gewoon, Z = zeldzaam

Bespreking van de bekomen gegevens: In totaal werden er zo'n 38 soorten waargenomen in het gebied. Dit is zeker nog niet alles omdat we maar enkele uren bemonsterd hebben. Zo ontbreken er nog enkele soorten, die zeker en vast in het gebied voorkomen zoals de grote aardslak (*Limax maximus*), de bosaardslak (*Lehmannia marginata*) en de segrijnslak (*Helix aspersa*). Om een beter zicht te krijgen over de kleinere soorten is het noodzakelijk meerdere malen te gaan bemonsteren.

Figuur 4: Verspreidingskaartje België

Figuur 5: Verspreidingskaartje Antwerpse Kempen (Beide kaartjes: bron: waarnemingen.be)

Het belangrijkste dat we uit deze gegevens kunnen besluiten is dat er over de verspreiding nog heel weinig geweten is. Als we de gegevens vergelijken op een kaart van Waarnemingen.be, die het soortenaantal per 5 km-hok weergeeft, dan zien wij dat het gebied rondom Turnhout een hot-spot is voor slakken in België (Figuur 4-5).

Men verwacht dat de Kempen niet direct het geschikte biotoop vormen voor slakken, door de vele zure vennen, vennen en heide. Toch behoort Turnhout tot de gebieden met de grootste soortenrijkdom. Dit komt mede door het onderzoek van een aantal lokale amateurmalacologen. Vele soorten zijn immers wijdverspreid over het land en zijn veel algemener dan men denkt. Als men over heel

België systematisch zoekt naar slakken, dan zal al snel blijken dat er op veel plekken soortendichtheden van 20 soorten en meer geen uitzonderingen zijn. Dan zal ook blijken dat niet enkel de streek van Viroinval, gelegen in het zuiden van Namen en de Maasvlakte interessante gebieden zijn, maar dat men ook in gebieden met lage verwachtingen leuke soorten kan ontdekken.

Literatuur

- Cameron, R.**, 2008. *Land snails in the British Isles*. FSC.
- De Wilde, J.J., Marquet, R. & Van Goethem, J.L.**, 1986. *Voorlopige Atlas van de landslakken van België*. Koninklijk Belgisch Instituut Voor Natuurwetenschappen (KBIN).
- Devriese, R., Warmoes, T. & Vercoutere, B.**, 1997. *Land- en zoetwatermollusken van de BeNeLux met verspreidingskaarten van België*. Derde druk. Jeugdbondsuitgeverij.
- Geene, R. & Bank, R.**, 1989. *De Nederlandse zoetwaterslakken*. Jeugdbondsuitgeverij.
- Kerney, M.P. & Cameron, R.A.D.**, 1980. *Elseviërs slakkengids*. B.V. uitgeverijmaatschappij Elseviërs Focus.
- Van den Neucker, T.**, 2013. *Naaktslakken op naam brengen op basis van externe kenmerken*. INBO.
- Vollrath, W.**, 2014. *Die Landschnecken Deutschlands*. Quelle & Meyer.
- Welter-Schultes, F.W.**, 2012. *European non-marine molluscs, a guide for species identification*.-pp.A1-A3, 1-679, Q1-Q78. Göttingen (planet poster editions).

Dit artikel is ook verschenen in het Tijdschrift ANTenne 2015/1 - uitgegeven door de provincie Antwerpen op 31 januari 2015.

